

Abdulfettah Ebu Gudde ile Sünnet ve Hadis Üzerine Bir Söyleşi

An Interview with Abdulfettah Abu Gudda on Sunna and Hadith

Dr.Mehmet GÖRMEZ

M.Görmez: Efendim sünnet ve hadis üzerine gerçekleştireceğimiz söyleşiyi dört kısma ayırarak sormak istiyorum.

Birinci grup sorularımız Usul-i Hadis ile ilgili olacak.

İkincisi, Hz.Peygamber'in hadislerini anlama ve yorumlama çevresinde olacak.

Üçüncüsü, Hadis ilmi ile ilgili problemler konusunda olacak.

Dördüncü grup sorularımız ise çağdaş hadis çalışmaları ve bu çalışmaların seviye itibariyle değerlendirilmesi konusunda olacak.

Hemen ilk sorumu sormak istiyorum: Zât-ı âlinizin de bildiği gibi, hadisçilerimiz sahih hadis ile zayıf ve uydurma hadisleri ayırmak için birtakım şart ve kaideler vazetmişlerdir. Bugün bunlara ilaveten yeni şartlara ve kaidelere ihtiyaç var mıdır? Şayet cevabınız olumlu olursa, üzerinde durmamız gereken bu yeni şartlar ve kaideler konusundaki görüşleriniz nelerdir?

E.GUDDE: Hadisçilerimiz sözünü ettiğiniz şartları ve kaideleri hem sahih hadisleri belirlemek hem de her hadisin gerçek konumunu ortaya koymak için vazettiler. Zira sahih hadis amel etmeyi zorunlu kılar. Zayıf hadisle sadece sevap ve fazâil gibi konularda amel edilebilir. Daha çok, terğib ve terhib amacıyla kullanılır. Fakat bağlayıcı şer'î hükümlere gelince, ki bunlarda farz, vacip ve mükked sünnetlerdir, bunlar sadece sahih hadislerle dayanabilirler. Bana göre, hadisçiler bu ilmi tamamlamışlardır. İmam Neseî'nin el-Hilâfiyât adlı kitabında belirttiği gibi, üç çeşit ilim vardır.

1. Olgunlaşmış ve pişmiş ilimler
2. Olgunlaşmış ancak pişmemiş ilimler
3. Hem olgunlaşmamış hem de pişmemiş ilimler.

Bana göre Usul-i Hadis, birinci kısım ilimlere girer. Gerçek anlamda hem olgunlaşmış hem de pişmiştir. Nitekim bu sahada yapılan araştırma ve incelemelerin çokluğu da bunu gösterir. İbn Hacer, Şehâvî, İrâkî gibi Muteahhir âlimlerde ayrıca bu ilmin hakkını vermişlerdir.

Tabi, usulün kendisi ile ilgili değil de, bazı cüz'î ve fer'î meseleleri hakkında birtakım şeyler söylemek mümkündür. Kısaca bu sorunuzun cevabı olarak diyorum ki, Usul-i

Hadis ilminin asıl ve prensipleri, kemal derecede olmasa da, kemale yakın derecede belirlenmiştir. Bunlara yeni esas ve kaideler ilave etmek gibi bir ihtiyacımız yoktur. Zayıf bilgime göre bu böyledir.

Hatta, hadis usûlünün kural ve kaideleri alınıp tarih ilmine tatbik edilmiştir. Beyrut Amerikan Üniversitesinde Esed Rustum adlı Hristiyan bir tarihçi, İbnus-Salâh'ın Mukaddimesini "Tarih İlminin Kuralları" başlığı altında yeniden yayınlamıştır.

M.Görmez: Allah rahmet eylesin, yakında vefat eden Muhammed Gazali, eski hadisçilerimizin belirledikleri prensipleri kabul etmekle birlikte, bunlara yeni yorumlar getirdi. Mesela, ravinin raviye muhalefeti manasındaki sazlığı, hadis metninin akılla, Kur'anla, tarihi gerçekliklerle çelişmesi olarak yeniden tanımladı. İlet konusunu da yine isnad alanından metin alanına çekti. Bu konudaki fikrinizi alabilir miyiz?

E.GUDDE: Ustaz Gazali, âlim, fâzıl, ihlaslı büyük bir davet adamı idi. Ancak, birçok konuda, Mısırlıların kendi ifadesiyle Mahhahi (akılcı) davranmıştır. Herşeyi akıldan konuşmuştur. Oysa, hadis ilmi, akıl ilmi değil, nakil ilmidir.

Dile getirdiği bazı hususlar gerçekten problem teşkil eden hususlardır. Ancak daha önceki âlimler bu problemleri araştırdılar ve daha sahih bir yöntemle bunları aştılar. Gazali'ye göre bu tür zorlanmalara gerek yok, o, hadisi açıklamadığı zaman hemen şazz damgasını vuruyor. Bu tavrını oldukça gevşek buluyorum. Çağdaş âlimlerimiz, kendisini çok seviyor ve takdir ediyor olmalarına rağmen onun bu tavrını kabul etmemişlerdir. Bu yönüyle Şeyh Gazâlî ile Şeyh Yusuf Karadavi'yi mukayese ettiğimiz zaman, Karadavi'nin daha ihtiyatlı davrandığını, ve daha sağlam esaslara dayandığını söyleyebilirim. Zira Gazâlî'nin araladığı kapıyı açtığımız zaman, Usul-i Hadis ilmini ilga ederiz. Herşeyden önce hadis ilmi nakli bir ilimdir. Akılcılığı esas almak doğru olmaz. Bütün ravileri sika olan bir hadis bizlere nakledilince onu hemen anlayamayabiliriz. Bu, hadisi anlamamızı sağlayacak asıl karinenin Hz.Peygamberden nakledilmemesinden kaynaklanabilir. Bir söz, bağlamından koparılmaz. Malikilerin Mukaddime (öncüller) veya Bisâta (sözün söylendiği ortam) dediği şeye yer verilmemiş olabilir. Ancak her anlaşılmayı reddetmek doğru değildir.

M.Görmez: İmam Muhammed "Nice sahih söz vardır ki, asıl âfet yanlış anlamaktan kaynaklanmıştır" diyor.

E.GUDDE: Doğru, çok çok doğru bir söz. Ben bir sözü ele alıp anlayamamış olabilirim. Ama aynı sözü hocama götürüyorum. onun çok önemli bir söz olduğunu anlıyorum. Benim bir çırpıda reddettiğimden o son derece büyük ilkeler çıkıyor. Neden? Ben anlayamıyorum fakat o anlayabiliyor. Bu sebeple Kur'an, "bilmediğinizi bilenlere sorun" diyor.

M.Görmez: Son zamanlarda Usul-i Hadis ile ilgili yaygın bir iddiaya göre deniyor ki, Hadis Usûlü sadece Şafii Mezhebi doğrultusunda kaleme alınmıştır. Gerçekten de bütün Hadis Usûlü kaynaklarının Şafii âlimleri tarafından kaleme alındıklarını görüyoruz.

Mesela, Hanefilerin kullandıkları istilahlr var, *manevi inkita*, *maruf hadis* vs. gibi. Bunları biz meşhur usullerimizde göremiyoruz. Bu konudaki görüşlerinizi alabilir miyiz?

E.GUDDE: Hadis Usûlü ile ilgili kaynakların ekseriyetinin Şafiiiler tarafından kaleme alındığı doğrudur. Ben yayınladığım eserlerde Hanefilerin bu ilme katkısını dile getiriyorum. Ayrıca *el-İlma'* sahibi Kadi İyad Maliki mezhebindedir. Her âlim kendi mezhebi ve kendi medresesine göre hareket etmiştir. Sırf mezhepçilik yaptıklarını söylemek yanlış olur. Hatib Bağdadi'nin Hanefilere karşı olduğunu biliyoruz. Ancak İrakî, İbn Hacer, Sehrâvi ve Hakim gibi hadisçilerde bu yoktur. Usul-i Hadisin büyük kısmı Usul-i Fıkıhtan alınmadır. Usul-i Fıkıh hem Şafii hem de Hanefi âlimler tarafından kaleme alınmıştır.

M.Görmez: Asrımızda hadis ile ilgili en çok kullanılan bir ifade var "Metin Tenkidi". Metin tenkidini isnad tenkidinin önüne almak isteyen ilmi çevrelerimiz var. Kısaca metin tenkidi konusunda neler düşünüyorsunuz?

E.GUDDE: Eğer metin tenkidinden, hadis metninin şaz ve mualel olmamasını anlıyorsanız, bu, ilk asırlardan beri varolagelmıştır.

Ancak, metin tenkidinden, hadis metinlerini, elde edilen yeni bir kültürle, akılcı bir süzgeçten geçirmeyi kastediyorsanız ben de derim ki, metin tenkidinden önce bu yeni akılcılığı tenkid edelim. Hadis ilminde aslolan isnada bakmaktır. Zira isnad, hadisi bize ulaştıran yoldur. Eğer isnaddan şüphe ediyorsak eleştirmemizde hiçbir beis yoktur. Ancak, bütün raviler sika ise, hem tahammül hem de eda bakımından zabıt ve güçlü iseler neden onları itham altında bırakayım? hadisin yorumu farklı olabilir.

Hadiste metin tenkidine ancak çok şiddetli bir nekâret (aklın ve dinin kabul etmeyeceği bir şey) bulunduğu zaman başvurulabilir. Ancak bu nekareti kimin takdir edeceği önemlidir. Bu işi ancak hadis ile fıkıh ilmini birleştirmiş, sağlam bilgi ve geniş ufuk sahibi bilginler yapabilir. Mesela İbn Hibbanı ele alalım: Hz.Peygamberin, alın yüzüğü ümmetin erkeklerine haram kırdığını bildiren hadisini münker kabul etmiştir. Ayrıca, erkeğin eli hanımların eline değdiği zaman

abdestin bozulacağını ifade eden hadisi kabul etmemiştir. Hafız ez-Zehebî, Mizanu'l-İtidal'de onun hayatını anlatırken, "bu senin işin değildir" diyor. Yani "sen fakih değilsin" demek istiyor. İbn Hibban fakihdir, ancak Buharı Müslim ve Ebu Davud gibi değil. Kısaca demek istediğim şu ki, hadis metinlerine itirazcı ve tenkidçi bir kafa ile yönelmek doğru değildir. Elbette önce sahih olup olmadığını araştırırız. Sahih olduğu halde anlayamıyorsak araştırırız. Akılcılığı egemen kılsak akıl sayısı kadar bakış açısı çıkar ortaya, bu da oldukça tehlikelidir. Öyle zannediyorum ki, bu gibi bazı meseleler müsteşriklerden gelmektedir. Bunlar genelde kapalı, problem arzeden meselelerde araştırmalar yapıp kafa kaşıtıyorlar.

Müsteşriklerin hepsi güvenilir değildir. Çoğu, ele aldığı meseleyi tahrif ediyor. Asıl gayeleri de şüphe uyandırmaktır. Yoksa, metinde aslolan, eğer isnadı sahih ise, kabul etmektir. Ancak anlayamazsak, bu hadis batıldır deyip ilga etmek yerine tevakkuf ederiz. Belki bilemediğimiz bir cevabı vardır. İnsan her meselede son sözü söyleyebilir mi? Ebu Hanîfe, Malik gibi âlimler dahi nice meselenin altından kalkamamış tevakkuf etmişlerdir. Zira aklın da bir sınırı vardır. Biz aklı asla ilga etmeyiz, ancak hadisi ilga etmek için aklı da tek hakem olarak kabul edemeyiz. Bakın size bir örnek vereyim.

Şâri bize oruç tutmayı emretmiştir. Orucun vaktini de fecirden güneşin batışına kadar tayin etmiştir. Bir adam oruç tutmaya fecirden iki saat önce başlayıp, Güneş batmadan birkaç dakika önce de iftar etse hükmü ne olur? Orucu bozulur. Akılcılık gereği, iki saate karşılık birkaç dakika birşey ifade etmemeli. Ancak bu kendi içinde sistemi olan bir dindir. "Allah bilir siz bilmezsiniz". Bu sebeple metin tenkidini başa almaya taraftar değilim. Anlayamadığımız zaman, her şeyi bilmediğimizi hatırlarız. Bir adam Irak'tan İmam Malik'e gelerek kırk mesele sorar. İmam Mâlik altısına cevap verir. Otuzdört meselede de tevakkuf eder. Adam İmam Mâlik'i tahrik etmek ve diğer sorulara cevap vermesini sağlamak için derki, "Ya Eba Abdullah, ben tâ Irak'tan Medine Ehli'nin âlimine geldim. Bu soruları sormanı Irak âlimleri benden istedi. Şimdi ben dönünce onlara ne cevap vereceğiz?" İmam Mâlik: "Otuzdört sorunun herbirine ben bilmem diye cevap verdi dersin" dedi. Hemen şunu ifade edeyim ki, bir adamın bazı sorulara cevap verip bazılarını bilmediğini demesi, cevap verdiği konuları bildiğini gösterir. Fakat her konuda biliyor gibi konuşması, her konuştuğunun batıl olduğu izlenimini uyandırır.

M.Görmez: Hocam buraya kadar söylediklerinizden anlaşılıyor ki, siz hadis ilminin ortaya koyduğu kriterleri yeterli buluyor ve bunlara herhangi bir şeyin ilave edilmesini doğru bulmuyorsunuz. Oysa biz biliyoruz ki, siz İbn Kayyim el-Cevziyye'nin "el-Menarü'l-Münif" adlı eserini tahkik ettiniz. İbn Kayyim, bu eserinde Mutekaddim'un kabul ettiği şartlara yeni şartlar ilave eden, bazı hadislerin değerlendirilmesinde akılcılığı ön plana çıkaran bir alimdir. Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

E.GUDDE: Hemen ifade edeyim ki, İbn Kayyim bu metodunda bazen başarılı olsa da, çoğu kez isabetli

değildir. İbn Teymiyye ve İbn Kayyim, beğendikleri bir görüş ile karşılaşmış, akıllarına yatan bir şey gördüklerinde, sağa sola bakmadan burunları doğrultusunda yürürler. Tabiri caizse, İbn Kayyim bazen yalpalamıştır. Bakın size bir örnek vereyim; sizin yanınızda Leknevî'nin "el-Ecvibetu'l-Fâdıla" adlı eseri var mı?

M.Görmez: Fakültemizde Doç.Dr.M.Hayri Kırbaoğlu ders kitabı olarak okutmaktadır.

E.GUDDE: Elhamdulillah. Bu kitapta bazı hadislere yer verdim. Bildiğiniz gibi, İbn Kayyim'm bazı nasları tevîl etmeme gibi bir düşüncesi var. Bu sebeple mücessime fikirleriyle de suçlanmıştır. Zâdu'l-Meâd adlı eserinde, sekizinci yıl olaylarını değerlendirirken, Medine'ye dışardan gelen heyetleri anlatır. Bu arada Dakik b.Sabire'den söz ederken oldukça uzun bir hadise yer verir. Hadise göre, Allah Teâlâ, Kıyametten sonra yeryüzü boşaldığı için, oraya inip gezecek" böylesine anlamsız ve Allah hakkında söylenmesi imkansız olan bir hadisi. İbn Kayyim, kendi mezhep ve meşrebine uygun bulduğu için "bu söz nübüvvet pınlılarından biridir" diyerek öve öve bitirememektedir. Oysa, İbn Hacer. Zehebi, İbn Kesir gibi bütün hadisçiler bu haberi münker olarak değerlendirmişlerdir.

İbn Teymiyye de aynı şekilde bu meşrebdendir. O da, bir hadisin kendi anlayışına uygun olduğunu görünce sağına soluna bakmadan ona sarılır.

Şimdi ben size soruyorum, İbn Teymiyye gibi bir âlime "Cehennem de son bulacaktır" dedirten nedir? Hangi ayette böyle bir şeye işaret vardır? Oysa Kur'an'ın her yerinde Cehennem'in ebedî olacağı özellikle vurgulanmıştır. Hani tevîl yasaktı? Oysa Kur'an'ın sarîh ayetleriyle belirtilen bir husus aksine fikir yürütüyor. Hemen belirtelim ki, bu her iki âlimimizin de faziletleri ve ilmî kapasitelerine diyecek yoktur. Ancak her âlim olduğu gibi, bunlarda masum değildirlen. Bazen Şeriat ile paralel olan akılcı yöntemlere başvurdukları gibi, bazen de uygun olmayan yorumlara başvurmuşlardır.

M.Görmez: Efendim müsadenizle hadislerin anlaşılması ve yorumlanması ile ilgili sorularına geçmek istiyorum. Sizce Hadis ilimleri içinde, hadis metinlerini anlamaya yönelik bir ilim dalı gelişmiş midir? Usûl-i Fıkh'ı ve onun delâlet yollarını hadisleri anlamak için tek metodoloji olarak kabul edebilir miyiz?

E.GUDDE: Hemen son sorunuzu cevaplıyorum. Usûl-i Fıkh'ı tek metodoloji olarak kabul edemeyiz.

M.Görmez: Efendim benim sorum hadislerin sıhhatini tesbit etmek ile ilgili değil, hadis metinlerinin anlaşılması ile ilgili.

E.GUDDE: Sorunuzu anladım. Elbette, hadislerin önce isnadının tesbit edilmesi lâzımdır. Ancak anlaşılmasına gelince, bunun için birçok şey gerekir.

Her şeyden önce, Arap dilini çok iyi bilmek gerekir, hem de mecaz ve hakikati, kinaye ve istiaresiyle birlikte. Çünkü bu hadisler Arap dili ile varid olmuştur. Bu dil bilinmeden hadisler anlaşılmaz. Mesela Suudlu kardeşlerimizin yaptıkları

gibi, hadisleri lafızcı, zahiri bir yaklaşımla anlamaya çalışsak oldukça garip durumlara düşeriz, İbn Hazm'ı ele alalım. Son derece akıllı ve zeki bir insan, fakat "Sizden biriniz, durgun suya bevledip sonra onunla yıkanmasın" hadisine mana verirken diyor ki: eğer suyun dışına yapılan bevl suya akarsa birşey olmaz. Aynı şekilde, ona göre, bekar bir kız kime varacağını açıkça beyan ederse bu ondan kabul olunmaz. Zira Hz.Peygamber "bekar kızların beyanı susmaktır" buyurmuş. Peki böylesine akıllı bir âlimi bu duruma düşüren nedir? Elbette lafızcılık. Oysa hadislerin gayeleri üzerinde biraz düşünse bu duruma düşmezdi. Bu sebeple Arap dilini de sadece lafızlarıyla değil, bütün yönleriyle bilmek gerekir.

Bazen hadislerde geçen herhangi bir ifadeyi kapalı bulabiliriz. Ancak mesela Hattabi'nin izahlarına baktığımız zaman bütün kapalılığın ortadan kalktığını görürüz. Hattâbî, kendisi, Büst'lüdü, acemdir. Ancak, arap diline o kadar vakıf ki, Zemahşeri gibi bir dil yetisine sahiptir. Çünkü herşeyden önce hadislerin gayelerini araştırıyor.

Usûl-i Fıkh'a gelince, çarpım tablosu gibi kaidelerden oluşmaktadır. İki kere iki dört gibi. Ancak hadislerden elde edilen hükümler, üzerinde ittifak edilen usûle aykırı olmamalı.

Hadisleri doğru anlamak için gerekli olan ikinci husus, Arap selikasını iyi bilmektir. Arap selikası Arap dilinden başka bir şeydir. Hadisleri sadece Usûl-i Fıkh'ın anlama yöntemi ile ele almak doğru değildir. Arap selikası ve üslubu derken şunu kastediyorum. Mesela Arapçada, hazf, itran, icaz gibi üslublar vardır.

M.Görmez: Ancak, bizim tarihimizde egemen olan, hadislerin anlaşılmasında Usul-i Fıkh'ın ve delalet mebbaslarının tek yöntem olarak kabul edilmiş olması değil midir?

E.GUDDE: Usul-i Fıkh, hadislerin anlaşılmasında değil, hadislerden hüküm çıkarmada kullanılmıştır. Anlamak (fehmi) başka, hüküm çıkarmak başka şeydir. Bu sebeple muhaddis fakihler oldukça azdır. Ancak fakih olmayan muhaddisler oldukça çoktur. Bir adam birgün Ahmet b.Hanbel'e gelerek, "Bir adam yüzbin hadis ezberlese fakih olur mu?" diye sorar, İbn Hanbel "hayır" der. Adam: "peki, ikiyüzbin hadis" deyince, İbn Hanbel yine hayır der. "Ya üçyüzbin hadis" deyince, "belki" der. Sonunda der ki, Ahmed b.Hanbel: "(hocam) Abdurrezzak es-Semâni şöyle demişti: "Ehl-i Hadiste en az şey fıkhıdır." Oysa Abdurrezzak hadis hafızdır. Fıkhı bir mevhibedir. Uzak görüşlülük gibi. Ebu Hanife bir hadisi duyar duymaz, anında, ışıık hıızyla ne anlama geldiğini anlıyordu. Bu bir mevhibedir.

M.Görmez: O zaman bizzat fakihlerimizin durumunu ele alalım. Bildiğiniz gibi Fakihlerimiz hadislerden hüküm çıkarırken, metod olarak Usûl-i Fıkh'a başvurmuşlardır. Usûl-i Fıkh'ın delalet yolları ve lafzi mebbasların ne derece ince ele alındığı malumunuzdur. Harflerden, edatlardan ve kelimelerin dizilişinden bile hüküm çıkarmışlardır. Oysa biz biliyoruz ki, hadislerin ekseriyeti lafızla değil, mana ile rivayet edilmişlerdir.

E.GUDDE: Bu son söylediğiniz üzerinde duralım. Hadislerin bazısının mana ile rivayet olduğunu biliyoruz. Ancak ekseriyetinin böyle nakledildiğini kim söylüyor. Bunun delili ne?

M.Görmez: Deniyor ki, bunun en bariz delili hadis külliyyatımızdır. Zira birden fazla tarikla geldiği halde harfi harfine uygun tek lafızla gelen pek fazla hadis göremiyoruz.

E.GUDDE: Bu doğru değil, Hz.Peygamberin söylediği sözler sadece raviler tarafından farklı rivayet edilmiş değildir. Bazen Hz.Peygamber, aynı hakikati farklı meclislerde farklı telaffuz etmiştir. Ayrıca sonraki muhaddislerin bir kısmı da bu konuda titiz davranmışlardır. Mesela Müslim bu konuda oldukça hassastır. Hadislerden sonra, "Kâle, ev kema kale" diyerek ihtimalleri ifade etmiştir.

Buhari'nin lafızlara çok riayet ettiğini söyleyemem. Fakat Müslim riayet etmiştir. Bir ravinin vav harf-i atfını, diğerinin fa veya ev harfine yer verdiğini bile belirtmektedir. Kaldı ki bu rivayet farklılığı tedvinden öncedir, tedvin edildikten sonra lafızlar zaptedilmiş olarak elimizde mevcut olmuştur.

M.Görmez: Aynı problemi biz yazılı kaynaklarda yaşıyoruz. Aynı hadisin her bir hadis kitabında ayrı bir lafızla rivayet edildiğini görüyoruz.

E.GUDDE: Ancak aynı hadis on sika ravi tarafından rivayet edilmişse, dokuzu aynı şeyi söylüyor, biri farklı bir şey söylüyorsa, biz dokuzunu esas alırız. Fakat o bir kişi hadisi aldığı şeyhin yanında otuz sene kalmış, öbürleri sadece birer defa görmüşse biz bu sefer o tek kişinin rivayetini dikkate alırız. Bu, usüllerde Tercih Yolları başlığı altında yer almıştır.

Bu sebeple biz hadislerin ekseriyetinin mana ile rivayet edildiğini kabul etmiyoruz. Bu sadece ihtimallere dayanan bir faraziyedir. İhtimaller iki kısma ayrılır. Akli ihtimaller, vâkîi ihtimaller. Delil olmadıkça akli ihtimallere itibar yoktur. Ancak müşahedeye dayanan vâkîi ihtimal bir gerçekliktir.

Usûl-i Fıkıh'ta on ihtimal'e yer verilir. Aslında bu, filozofların usule soktukları bir konudur. Buna göre lafzi ve nakli her delil, on ihtimal ile malûldür. Mesela "Hadislerin mana ile rivayetini ele alalım". Ravi'nin yalan söylemesi bir ihtimaldir, lafzi değiştirmesi muhtemeldir, yanlış anlamış olması muhtemeldir, vs. bu ihtimalleri çoğaltabiliriz. Bu ihtimallerin hepsi akıldır ve hiçbir esasa dayanmazlar. Şu duvarın üzerimize yıkılması da bir ihtimaldir.

M.Görmez: O zaman bir hadisi anlamak istediğimiz veya bir hadisten hüküm çıkaracağımız zaman bütün tariklerini birleştirme zarureti var mı?

E.GUDDE: Elbette. Ali b.Medîni der ki, "Bir hadisin bütün tarikleri birleşmediği zaman manası anlaşılmaz."

Bu sebeple ben Müslim'in Sahihini Buhari'ninkine daima tercih ederim. Buhari bazen Sahih bir hadisi otuzdört ayrı parçaya ayırarak her parçasını bir yerde zikrediyor. Ben o zaman hadisi anlayamıyorum. Ancak Müslim önce hadisin tamamını zikreder. Sonra tek tek diğer

rivayetlerini sıralar, böylece yer verdiği bir Kissa'nın kim tarafından, ne zaman nerede, ne sebeple söylendiğini anlamış oluyoruz.

M.Görmez: Sahabe'nin hadis rivayetindeki ihtilafları da, hadislerin mana ile rivayet edildiğini göstermiyor mu? Mesela Hz.Aişe'nin Hz.Ebu Hureyre, İbn Ömer gibi Sahabe'ye olan itirazlarını ele alacak olursak...

E.GUDDE: Hz.Aişe'nin bir itirazını hemen ele alalım. Hz.Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği: "Üç şey uğursuzdur, kadın, ev, at" haberini duyduğu zaman hemen buna karşı çıkmış ve Ebu Hureyre'nin hata ettiğini söylemiştir. Hz.Aişe'ye göre, Hz.Peygamber, sözün başında Yahudilerin böyle dediğini söylemiş, ancak Ebu Hureyre bu kısmı işitmediği için böylesi bir sözü Hz.Peygambere izafe etmiştir. Bu, o hadisi eksik işittiğini gösterir yoksa uydurduğunu değil.

M.Görmez: Efendim İmam Beyhakî, bazı sahâbilerin Hz.Peygamberin davranışlarını sözlü ifadeye dönüştürerek naklettiklerini söylüyor. Ancak fakihlerimiz bu gibi konularda hükmü Hz.Peygamberin davranışından değil, sözlü ifadelerden çıkarmışlardır. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

E.GUDDE: Bu doğrudur. Yani Sahabe'nin bir kısmının zaman zaman onun fiillerini sözlü ifadeye dönüştürdükleri vâkidir. Ancak bu durumda biz Sahabe'nin cumhuruna bakanız. Sürekli beraber yaşayan eşlerinin söylediklerine itibar ederiz. Bir sahâbi Peygamberimizin herhangi bir fiilini görüp onu sünnet zannederek öylece nakletmiş olabilir. Ancak biz onun mükked, sürekli ve bağlayıcı bir sünnet olup olmadığını tesbit için Sahabe'nin genel tutum ve davranışına bakanız. O zaman sahâbinin sadece kendi tasavvuruna göre nakilde bulunup bulunmadığını tesbit ederiz.

Şimdi elimizde iki Buhari şerhi var. Biri İbn Hacer'in Fethu'l-Bari'si, diğeri de Aynî'nin Umdetu'l-Kâri'si. Her ikisi de son derece dirayetli iki âlim. Ancak Fethu'l-Bari bu konuda daha başarılı bir çalışmadır. Neden? Çünkü her hadisin bütün rivayetlerine yer vermiştir. Fakat Aynî öyle yapmamıştır. Hatta İbn Hacer zayıf da olsa bazı rivayetlere yer verir ki, şerhe medar olan hadis iyi anlaşılın.

M.Görmez: Yalnız bir iddiaya göre, İbn Hacer bütün bunları Buhari'yi desteklemek ve ona toz kondurmamak için yapıyor.

E.GUDDE: Bu söz doğrudur. Gerçekten İbn Hacer Buhari'yi çok seviyor. Bu sebeple bazen aşırıya kaçmıştır. Buhari onun gözünde âdeta masumdur. Ancak son derece ihlaslı bir âlim. Eğer Buhari bir ravi'ye sika demişse, öbür taraftan on kişi tarafından cerhedilmişse, İbn Hacer Buhari'nin sözüne itibar eder. Ravi Useyd ve İmam Malik'in yeğeni İsmail için yaptığı değerlendirmeler bu nevidendir.

M.Görmez: Üstâzım müsaade ederseniz mana ile rivayet konusuna tekrar dönmek istiyorum. Bazı raviler, bilhassa fakih raviler, bir hadisi rivayet ederken, hadisin lafızlarını fikhî terimlerle ifade ediyorlar. Mesela, caizdir, caiz değildir, farzdır, vaciptir gibi. Oysa bu gibi İstilahlar

Şimdi ben şahsen böyle bir çalışmayı hayatım boyunca yapamam. Herşeyden önce hadis hafızı değilim. Bir hadisi kolayca bulamayabilirim. Kısaca diyorum ki hadis ilmi üç şey ile kaimdir.

1. Güçlü bir hafız
2. Çok mütalaa
3. Sürekli tekrar

Sübulü's-Selam gibi son devir şerhlerinin aynı araştırma tekniklerine dayandığını söyleyemem.

M.Görmez: Efendim bizde, Türkiye'de kadınlar ile ilgili hadisler etrafında çok yoğun tartışmalar zuhur etti. Kadınların aklının eksik olduğunu ifade eden hadis veya "kadın tarafından idare edilen millet iflah olmaz" gibi hadisler tartışılanların başında geliyor. Deniyor ki, bu tür hadisler kadının değerini küçük düşürüyor. Oysa İslam kadını da erkeği de ilahi emre muhatab eşit iki varlık olarak kabul etmiştir. Bu hadisler konusunda sizin fikir ve düşüncelerinizi alabilir miyiz?

E.GUDDE: Bu konu yani kadın konusu doğunun yumuşak karnıdır. Ancak çıkışı batı merkezlidir. Şimdi iddiaya göre, İslam bu hadislerle kadını küçük düşürüyormuş! Ne münasebet. Bu hadislerle böyle bir şey kastedilmiyor ki. Kadının kendine özgü bir tabiatı vardır. Ben onun bu tabiatını açıkladığım zaman, bu onların akılsız ve deli oldukları anlamına gelmez ki. Kur'an-ı Kerim'in şahidlik konusunda kadın hakkında farklı bir hüküm getirmesi de bu anlamda değildir. Tabi Kur'an'a saldıramadıkları için hadisleri gündeme getiriyorlar. Bunu yapanlar da hatlı müşteriklerdir. Ben yapı itibariyle sürekli müşteriklerden kuşku duymuşumdur. Hadis Fihristi Concordance'i hazırlayan Wensinc bile, şeytan fikirli sinsi bir insan. Çalışmasında samimi değil. Bu çalışmayı hazırlamasının asıl maksadı, müşteriklerin kolayca hadislere vakıf olması ve müslümanlarda daha rahat şüpheler uyandırmaları içindir.

Bu hadisler hakikatin beyanıdır. Haşa Hz.Peygamber kadınları küçük düşürmek için söylememiştir. Zenginler fakirlere zekat verecek dendiği zaman, "bu hüküm fakirleri küçük düşürüyor" diyebilir miyiz? Hadiste geçen dinin eksikliği, bazı ibadetlerde dini sorumluluğun az olmasıdır. Yoksa bu kadın dindar değildir anlamına gelmez. Kadın ile erkeğin tabiatının farklı olduğunu ifade etmek doğrunun ifadesidir, "başına bir kadın geçiren toplum iflah olmaz" hadisini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Siz güç, kuvvet ve askerî otorite bakımından kadın ile erkeğin aynı olduğunu söyleyebilir misiniz? Kadın zariftir, kadın yumuşaktır, kadın naziktir. Kadın annedir. Top tüfek, savaş kadının işi değildir. Bütün bu iddialar sünnet ve hadise yönelik şüpheler uyandırmak içindir.

Aslında müsteşrikler sünnet ve hadis ile ilgili çalışmalara biraz da gıpta ile bakıyorlar. Nasıl olur da, (bilimsel metodların gelişmediği bir devirde), müslümanlar, tek tek bütün sahabilerin bütün râvilerin tek tek hayatlarını tetkik ederler? Şu râvî güvenilir, şu râvî zayıftır diye hepsini nasıl tesbit ettiler? Onlara göre araplar ne Yunan kültürü ne de Roma kültürü ile tanışmamış, cahil ümmi bir toplumdur. Öyleyse nasıl olur da böyle sistematik eserler

teelif ederler? Şiir, tarih, fıkıh, usul ve hadis alanlarında yazılanlar onları şaşkına çevirmiştir, işte bu kıskançlık onları şüpheler uyandırmaya sevk ediyor.

M.Görmez: Efendim müsaade ederseniz, tekrar kadın ile ilgili hadislere dönmek istiyorum. Bir görüşe göre, kadınların aklı ve dini ile ilgili hadiste bir anlam kopukluğu, başka bir ifade ile manevi inkıta vardır. Zira Hz.Peygamber "içinizden aklı ve dini eksik bir kadından, akıllı ve dirayetli bir erkeği daha fazla aldedebilecek bir varlık bilemiyorum" buyurmuştur. İfade, genel değildir. Oysa bunu dinleyen kadının "Bizim aklımız ve dinimiz neden eksik olsun" diye sorduğu soru, yerinde bir soru olarak görünmüyor.

E.GUDDE: Hayır bu görüş yanlıştır. Zira "minkunne" ifadesi kadınların tamamını ifade ediyor.

M.Görmez: "Min" edatı tab'iz, yani, kadınların bazısını ifade ediyormuşuz değil mi?

E.GUDDE: Hayır hayır (âmm) genellik ifade ediyor. Kadından daha fazla erkeğin aklını ve kalbini çelen ve onu etki altında bırakan bir varlık yok demektir. Fakat bu hadisten bütün kadınların da böyle olduğu anlaşılmamalıdır. Mesela Hz.Aişe bunun en güzel örneğidir. Bu tür hadislerle mana verirken hangi bağlamda ve hangi sebeple söylendiğini tesbit etmek şarttır.

M.Görmez: Hocam sizi oldukça fazla rahatsız ettik, son olarak Türkiye'deki hadis araştırmacılarına tavsiyelerinizi alabilir miyiz? Bize neler önerirsiniz?

E.GUDDE: Maşallah sizin Prof.Dr.Mehmet Said Hatiboğlu gibi bir hocanız var, ben ne söyleyebilirim ki? Gerçekten çok kıymetli, yönlendirici ve yaptığı işe önem veren bir hocanız var. Onun Şerefu Ashabi'l-Hadis'e yaptığı katkıları okuyunca, ne kadar dakik ve sabırlı biri araştırmacı olduğunu gördüm. Bazı insanlar vardır günde bir kitap çıkarıp yayınlar. Ancak iki gün sonra çöpe atılır. Fakat bir söz vardır: "Hayatında bir tek kitap telif eden âlimden korkacaksınız". Çünkü daima onu inceler ve daha güzel olması için çaba sarfeder. Fakat bir kişi çok yazmışsa, yazdıklarını kontrol etme imkanı bulamaz. Size hocanızın yönlendirmeleri yeter. Bende birşey yok. İnceleme ve araştırmada güvenilirlik ve meseleye hakimiyet çok önemlidir. Bir insan yapabileceği araştırmalara girişmelidir. Altından kalkamayacağı araştırmalar yapmamalıdır. İmam Şafii der ki, "Eğer bir kişi çekemeyeceği yükün altına girerse altında kalır." Hocamız Sayın Hatiboğlu'nun yaptığı araştırma gerçekten örnek bir araştırmadır.

Son olarak şunu söylemek istiyorum: Din akla tersi olarak, akla muhalif olarak gelen bir sistem değildir. Ancak akla ters olmadığı halde, aklın alamadığı ihata edemediği şeyler dinde olabilir. Bir şair şöyle der:

Zifiri karanlık şüpheler içerisinde şeriat en büyük Mürşidimizdir bizim.

Akl (ikincidir) onu izlemeye, o da olmasa, hayvanla kalmazdı farkımız bizim.

Hem şeriatı hem akla uyum. Sizi kınayanlara "sus ey güzel" deyin.